

Historiske haveplaner

Samlinger og digital formidling på Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg

RESUMÉ • Via udvalgte eksempler præsenteres Københavns Universitetsbibliotek Frederiksbergs store særsamlinger af unikke havetegninger. Tegningerne er udført af en række betydelige, danske havearkitekter. Edvard Glæsel og Georg Boye er udvalgt som repræsentanter for hver deres tid og stil. Et mindre udvalg af bibliotekets samlinger er tilgængeligt digitalt: <http://pictures.science.ku.dk/haver/>

ABSTRACT • *Historical garden plans. The collections of the Copenhagen University Library Frederiksberg and digital promotion* • A series of garden plans have been selected to present the large collections of such plans at the Copenhagen University Library Frederiksberg. The drawings were made by a number of outstanding Danish landscape architects. Edvard Glæsel and Georg Boye have been selected as representatives of a specific epoch and style. A smaller selection of the library collections is accessible in the database: <http://pictures.science.ku.dk/haver/>

Denne præsentation af Københavns Universitetsbibliotek Frederiksbergs særsamlinger af havetegninger tilstræber både at vise diversitet og kvalitet fra forskellige tidsperioder. Tegninger udført af havearkitekterne Edvard Glæsel og Georg Boye er udvalgt for deres forskellige fokus på naturens landskabsformer og formeksperimenter med have- rum. Begge har det til fælles med de andre have- og landskabsarkitekter repræsenteret i samlingerne, at de var meget talentfulde, meget produktive og efterspurgt af en stor, både privat og offentlig kundekreds. Samlingerne omfatter eksempler på store parker, pladser og villahaver såvel som mindre anlæg, særhaver og rækkehushaver.

Særsamlingerne repræsenterer en unik, visuel dokumentation af havekunstneriske projekter og praksis i Danmark gennem mange år. Der er tale om et kulturhistorisk kildemateriale, fagfolk såsom landskabsarkitekter og kulturhistorikere igen og igen vender tilbage til og

KNUD HØGSBERG • Bibliotekar, informationsspecialist,
Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg • Kurator for bibliotekets
ældre samlinger og særsamlinger • knh@science.ku.dk

bruger, men som også er tilgængeligt for enhver nysgerrig havebruger og –liebhaber. En mindre del af samlingerne er tilgængelig digitalt, og forhåbentlig kan meget mere fremover blive gjort tilgængelig digitalt – via fondsmidler. Uden beregning kan filer af de indscannede tegninger rekvireres til brug for formidling eller ved konkrete projekter til renovering eller reetablering af historiske haveanlæg.

Glæsel og Nivaagaard

I efteråret 1901 kontaktede den velhavende godsejer og politiker Johannes Hage (1842-1923) Danmarks dengang førende landskabsarkitekt, Edvard Glæsel (1858-1915) til »en Samtale her paa Nivaagaard angaaende Et og Andet Haven vedrørende«. Hage ønskede at omskabe den store have til en smuk romantisk landskabspark, og over en år-række fulgte et lykkeligt samarbejde mellem en engageret bygherre og en talentfuld havearkitekt, som allerede havde bevist sit værd i mange projekter.

Glæsel var af gartnerslægt og selv en meget veluddannet anlægsgartner. Han havde arbejdet med haver og havekunst i både Danmark og England og havde desuden fået inspiration ved rejser i Frankrig, Italien og Tyskland. Efter at have arbejdet nogle år som medarbejder hos H. A. Flindt (1822-1901) nedsatte han sig fra 1888 som selvstændig, praktiserende landskabsarkitekt på Frederiksberg. Med anbefaling fra Flindt fik Glæsel hurtigt en række store opgaver med omlægning af parker i den gyldne tid for herregårdene i Danmark, bl.a. Frijsenborg, Liselund, Vallø og Vedbygaard. Han blev ligeledes engageret til flere store herregårdsprojekter i Sverige. Glæsels force var tidens yndede landskabelige stil, som netop kunne komme til fuld udfoldelse i de store herregårdsparker, men ofte suppleret med mindre, mere formelle særhaver, som blev indpasset i det landskabelige udtryk, f.eks. rosenhaver.

Glæsel fik frie hænder til at udforme en samlet plan for den ca. 3 ha store park ved Nivaagaard, og med Hages rigelige midler blev planen realiseret i de efterfølgende år. Den oprindelige have med skovplantninger og små damme var udgangspunkt for Glæsels plan. Han etablerede et større, sammenhængende vandanlæg i synsaksen fra hovedbygningen mod Øresund og tilføjede nye akseforløb og kuplede høje, heraf én tilplantet med hedeplanter. De slyngede stier og trægrupper i og omkring vandanlægget var det dominerende og samlende element for parken. Anlægget var typisk for tiden. I en stor tegning sammenfattede Glæsel sin vision og så i sine egne vandlinjer et fabel-

Glæsels lykkedrage som munter visualisering af Nivaagaards park er blikfang for den digitale formidling af et udvalg af de mange skatte, der gemmer sig i særsmalingerne med have-tegninger på Københavns Universitetsbibliotek Frederiksberg.

Edvard Glæsel: Nivaagaards haveanlæg, 1901. 76 × 156 cm. [1:200]. Blyant, farvekridt.

NEDERST: En lille perspektiv-tegning af haveanlægget ved Martin Nyrops nye rådhus mod H.C. Andersens Boulevard viser, at Glæsel også havde fin sans for det formelle og skulpturelle ved sine anlæg.

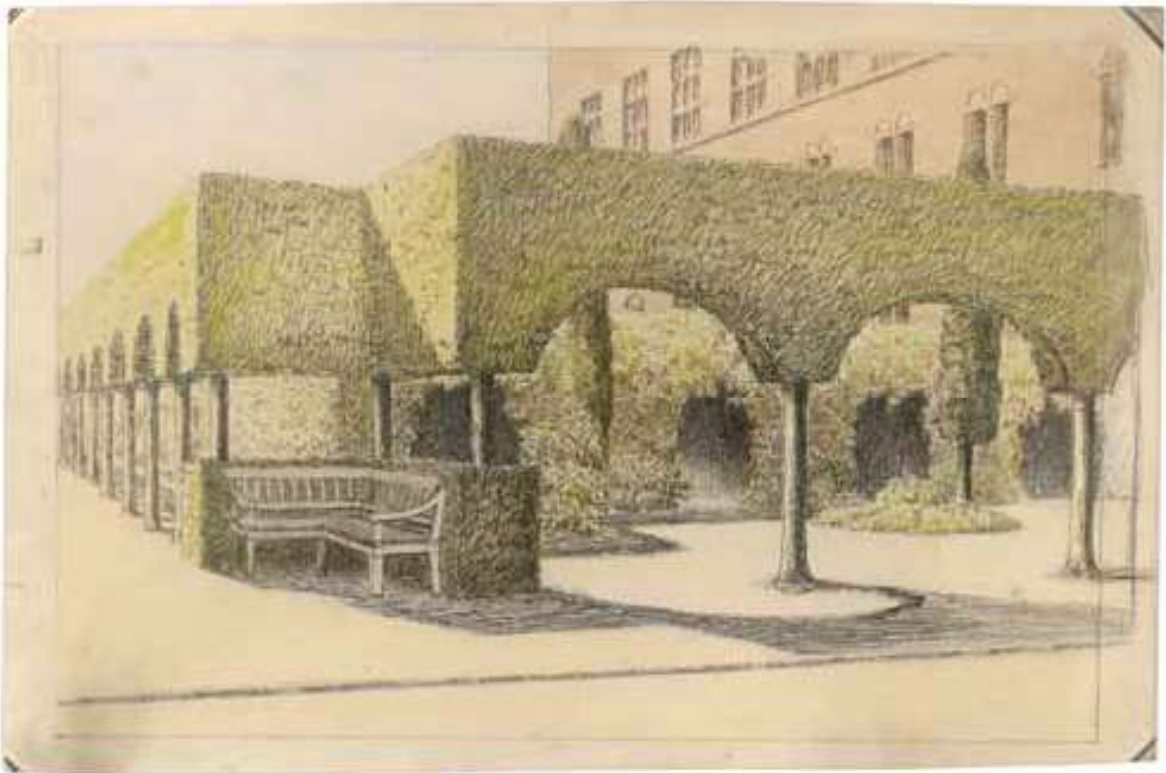
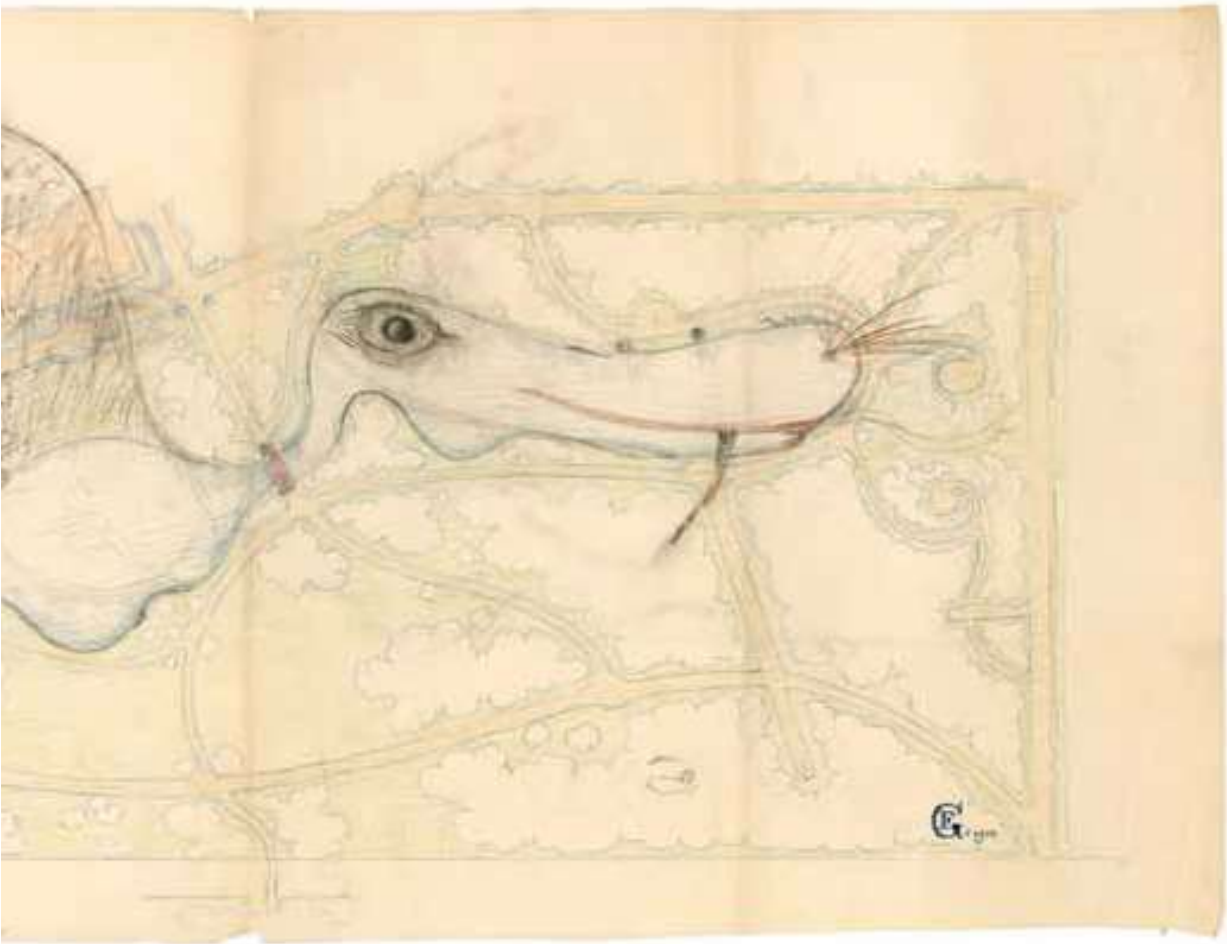
Edvard Glæsel: Haveanlæg ved Københavns Raadhus, [1898-1904]. 19 × 28 cm. Tusch, blyant, farvekridt.

dyr gemt. Med munter legelyst gav han det skikkelse af en flyvende lykkedrage. Ved dragens hals fører den lille, hvide buede bro over det smalle sted mellem de forbundne damme.

I 1908 overdrog den ugifte og barnløse Johannes Hage sin fornemme malerisamling til en selvejende institution, og ved hans død i 1923 blev også den store park gjort tilgængelig for offentligheden. Troels Erstad har i *Havekunst* 1941 skrevet om *Haven ved Nivaagaard* og illustreret sin artikel med egen skitse af Glæsels anlæg og en række stemningsfulde fotos, der viser flere karakterfulde steder og udsigter i parken, bl.a. elmealléen mod øst, klippet i lav højde, så man fra højene havde frit udsyn over Øresund. Den smukke park fremstår i dag i en rekonstruktion, gennemført af en slægtning af Johannes Hage, arkitekten Christian Hage.

Alle de originale tegninger til Nivaagaard-projektet, inkl. noter og breve er arkiveret som nr. 241 i Glæsels samling i Universitetsbiblioteket. Samlingen omfatter næsten hele hans livsværk, fordelt i 517 mapper og ruller.

Glæsels livsværk

Glæsel var meget produktiv og involveret i meget andet end herregårdsparker. Han blev engageret til at designe de grønne haverum ved en række nye, offentligt tilgængelige byparker og pladser, og her udfoldede han sig i et kreativt samarbejde med flere af tidens betydelige arkitekter. Han udarbejdede således de fine haveanlæg i og omkring Martin Nyrops nye rådhus i København. Her blev der langs facaden til H.C. Andersens Boulevard anlagt et smalt og meget langstrakt haveanlæg, med formklippede træer og grønne opholdsrum mellem pergolaer.

I begyndelsen af 1900-tallet tegnede Glæsel ligeledes Fælledparken og de store grønne arealer omkring Rigshospitalet og Bispebjerg hospital. Hertil kom mange mindre have- og pladsanlæg i byerne, typisk f.eks. Allégade på Frederiksberg og Graabrødretorv i det centrale København.

Det var også med Glæsel som havearkitekt, at byernes nye, store begravelsespladser blev realiseret som attraktive, grønne parkrum. Han tegnede og udformede bl.a. Bispebjerg, Frederiksberg og Vestre kirkegårde.

Glæsel blev engageret af mange velstående, private borgere som havearkitekt for deres store villahaver i København og omegn. Hvor terrænet gjorde det muligt, blev disse haver formet i hans karakteristiske, landskabelige stil, men ofte med mere formelle særhaver som del af det enkelte anlæg.

Flere arkitekter om Haveselskabets Have

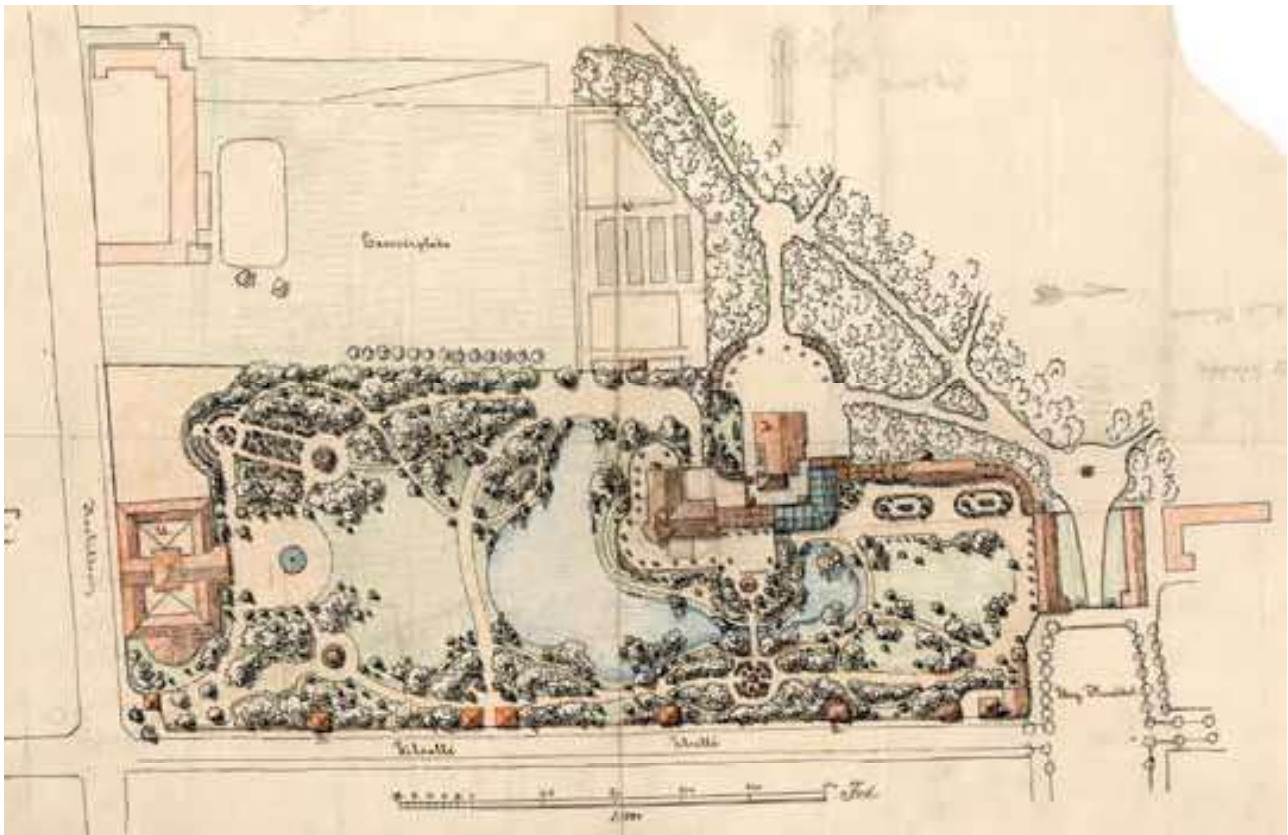
Ofte har flere havearkitekter over tid arbejdet med samme have, park eller plads. Hvor det er muligt, giver det et interessant kulturhistorisk perspektiv at følge disse spor via de originale projekter. Det gælder f.eks. Det kongelige Danske Haveselskabs have ved Frederiksberg Runddel, hvor adskillige danske havearkitekter har sat hver deres præg på anlægget, tilføjet nye elementer og ændret bestående.

Dette for dansk havekunst centrale anlæg har således til stadighed været et spejl for skiftende tiders haveidealer. Den første, mindre have her blev tegnet og anlagt i 1882-83 af Glæsels mentor, H.A. Flindt, som var inspektør ved de offentlige lysthaver og næstformand i Haveselskabet. Stilen var den landskabelige med svungne stier i det blødt formede terræn grænsende op til Frederiksberg Have.

I Universitetsbibliotekets samling er der projekter til denne have af både Glæsel, I.P. Andersen (1877-1942) og Georg Boye (1906-72).

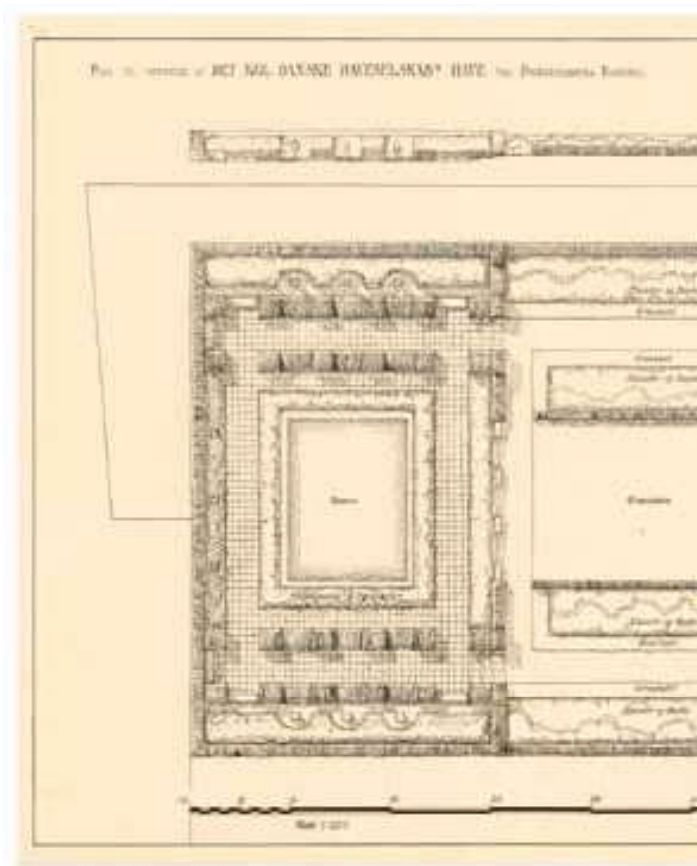

Farum præstegårdshave, hvor Glæsel til den store, skrånende grund har udformet en fin landskabshave i mindre skala med både dam, stianlæg, skovpartier og udsigter, men også med hækomkransede køkken- og frugthaver som en vigtig nyttedel af anlægget. Edvard Glæsel: Farum præstegårdshave, 1910. 36 × 65 cm. 1:400. Tryk, tusch, blyant, farvekridt.

En tegning fra 1904 til udvidelse af Haveselskabets have, som Glæsel arbejdede med i perioden 1903-08. Edvard Glæsel: Haveselskabets have, Frederiksberg, 1904. 40 × 71 cm. 1:1000. Tusch, blyant, farvekridt.

I.P. Andersens plan fra 1923 for en udvidelse af Haveselskabets have med forsænket spejldam, staudebede og lysthus.
 Jens Peter Andersen: Haveselskabets have, Frederiksberg, 1923. 34 × 72 cm. 1:250.
 Kopi (tusch).

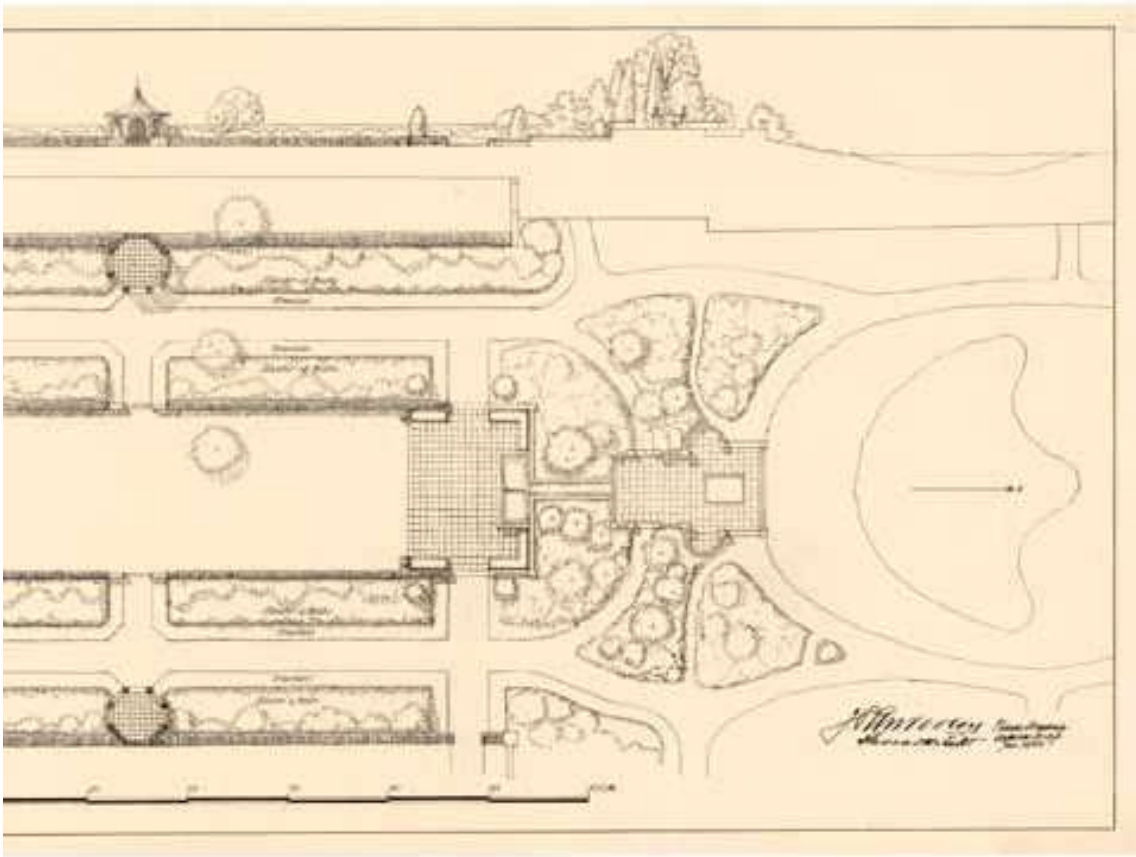

Glæsel arbejdede i perioden 1903-08 med et større projekt til udvidelse af anlægget, og i 1922-23 var det hans tidligere samarbejdspartner, I.P. Andersen, der bl.a. designede en barokinspireret særhave med stauder og spejldam.

I.P., som han blev kaldt, var som Glæsel uddannet anlægsgartner og havde fået inspiration ved rejser i Europa. Han arbejdede først nogle år for Glæsel og overtog tegnestuen ved dennes død. Han var en meget talentfuld havearkitekt i den landskabelige tradition og fik en stor karriere med en mangfoldighed af opgaver i både privat og offentligt regi.

Som Glæsel arbejdede I.P. Andersen med omlægninger og nyanlæg af herregårdshaver, tegnede byparker og anlæg ved store institutioner, og han tegnede villahaver for private. Han blev brugt som havekonsulent ved projekter i Danmark, Norge og Sverige og formidlede også sin indsigt og viden som underviser og som skribent, bl.a. i fagbladet *Havekunst*, som han var medstifter af og redaktør for. Universitetsbiblioteket har alle I.P. Andersens projekter, fordelt i 595 mapper og ruller.

1941-48 var det Georg Boye, der satte sit unikke præg på Haveselskabets Have. Boye tegnede bl.a. en rosenhave.

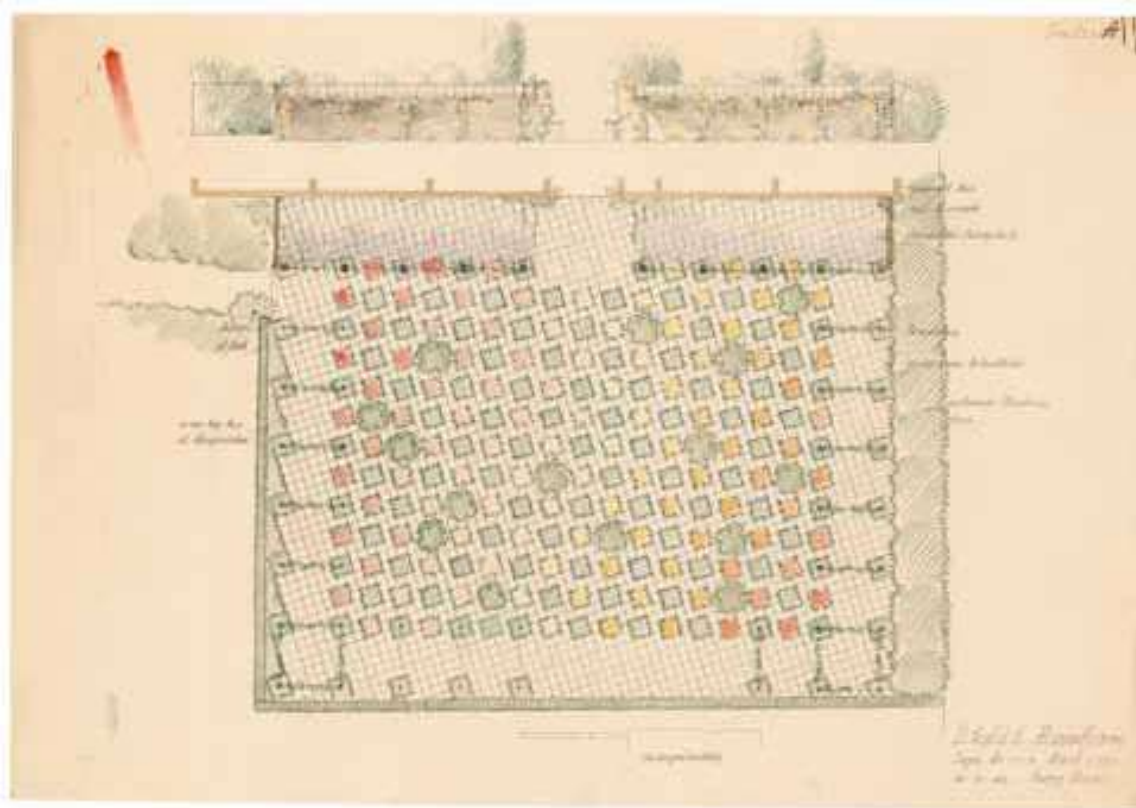

Boyes livsværk

Som yngre havearkitekt var Georg Boye i en årrække ansat hos datidens største talent inden for faget, C.Th. Sørensen, men fra 1943 virkede han som selvstændig. Her blev opgaverne især udformning af friarealer ved en række sociale byggerier. Bl.a. arbejdede han 1947-57 med parkbebyggelsen Fortunbyen i Lyngby og udformede her grønne fællesanlæg ved såvel rækkehuse som lejlighedskomplekser og stedets børneinstitutioner. Nogle af disse tegninger var blandt de særligt udvalgte danske bidrag til den 1. internationale konference for landskabsarkitekter, afholdt i London 1948.

Boye kom til at stå for udformning af anlæg ved mange offentlige institutioner og private virksomheder. Hans stil og styrke var geometriske og skulpturelle former ofte med fint afstemte belægningsmønstre i fliser og med udpræget sans for de valgte planter udfoldelsesmuligheder over tid. Fremhæves kan f.eks. hans særhaver ved Elleparken i Valby og gårdanlæggene ved Ministerialbygningerne på Slotsholmen i København.

Boye tegnede også et stort antal private haver, både større og mindre, og til samme rækkehusgrund udformede han gerne flere forskellige variationsforslag.

Et af Boyes forslag fra 1942 til en rosenhave i Haveselskabets have med pergolabuer og siddepladser under glas.

Georg Boye: Haveselskabets have, Frederiksberg, 1942.

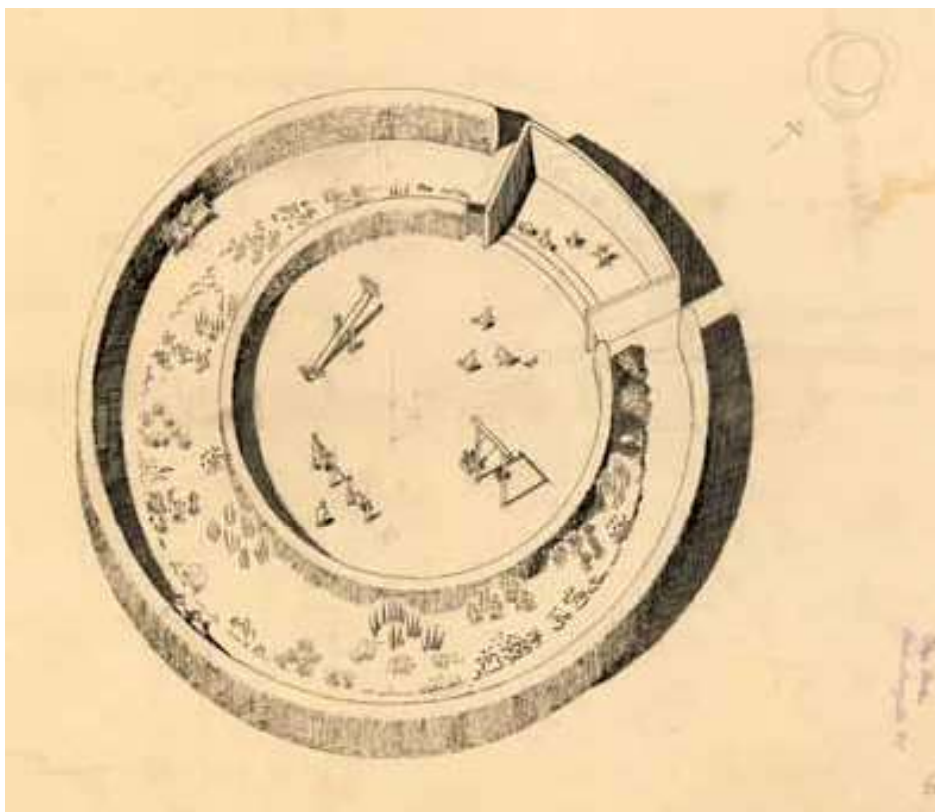
42 × 60 cm. 1:100. Kopi (tusch, farvekridt).

Som I.P. Andersen var Boye aktiv som underviser. Han arbejdede længe for etablering af en særlig havearkitektuddannelse på Landbohøjskolen. Boye selv fik ansvaret for uddannelsen, som blev en realitet fra 1960. Han var professor det efterfølgende tiår, – en højt skattet og meget inspirerende lærer. Han skrev bl.a. den bredt funderede lærebog *Havekunsten i kulturhistorisk belysning* (1972).

Hele Georg Boyes store samling af havetegninger indgår i Universitetsbiblioteket, fordelt i ca. 510 mapper og ruller. Hertil kommer diverse arkivalier og et stort billedarkiv, som han benyttede i sin undervisning.

Samlingernes bredde

Udover Glæsel og Boye er en række andre betydelige danske havearkitekter repræsenteret i Universitetsbibliotekets samlinger af havetegninger. Flere af disse havearkitekter har haft tilknytning til Landbohøjskolen, og en del har i perioder arbejdet sammen og gensidigt inspireret hinanden.

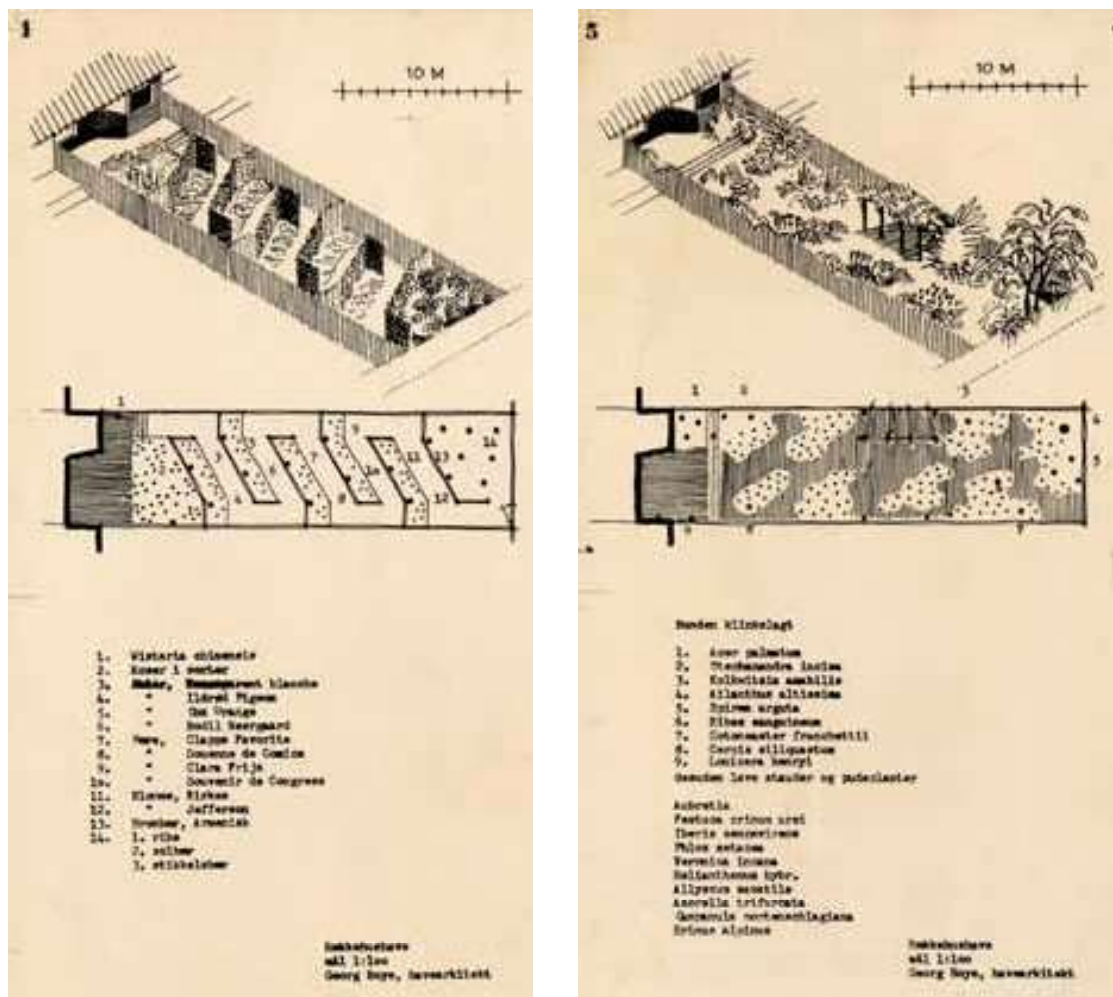
Eksempel på et anlæg ved bebyggelsen Elleparken i Valby, hvor Boye i samme runde form kombinerer en halvmåneformet blomsterhave for de voksne med en legeplads for børnene i centrum – enkelt, elegant og funktionelt.

Georg Boye: Elleparken, Valby, [1947]. 42 × 49 cm. Tusch, blyant.

Perspektivtegning af gårdhveanlægget ved Ministerialbygningerne på Slotsholmen – et både funktionelt og smukt formet anlæg til ophold og oplevelse.

Georg Boye: Anlæg ved Ministerialbygninger, Slotsholmen, 1959. 42 × 60 cm. Tusch.

Samme rækkehusgrund, men helt forskellige haver – 2 af 6 eksempler af Boye med variationsmuligheder for den lille have.

Georg Boye: Rækkehushaver, u.å. 63 × 35 cm. 1:100. Kopi (tusch).

Der er større samlinger af Aksel Andersen, Jens Peter Andersen, Georg Boye, E.M. Deichmann, Troels Erstad, Erik Erstad-Jørgensen, Georg Georgsen, Malene Hauxner, Ingwer Ingwersen, Roland Lund, Frank Pettersson, Anka Rasmussen, Jørn Palle Schmidt og Ib Asger Olsen/Per Stahlschmidt.

Samlingerne udgør en unik, kulturhistorisk dokumentation af havekunstens udvikling i Danmark fra Glæsels tid og helt frem til de seneste tiår. Et mindre, men repræsentativt udvalg af en række af disse havearkitekters tegninger er digitaliseret og siden 2013 frit tilgængelige via Universitetsbibliotekets hjemmeside under Kulturarv: www.bibliotek.science.ku.dk eller direkte: <http://pictures.science.ku.dk/haver>. Alene tegninger er digitaliseret og lagt ind i denne base, mens bibliotekets projektmapper typisk indeholder meget mere kildemateriale – i form af breve, noter, plantelister etc.